

INSTYTUT PRAWA USTROJOWEGO

PRAWO I NORMY W SPOŁECZEŃSTWIE

Efektywne prawo w efektywnym państwie.

Uwarunkowania lokalne w kontekście globalnym, wobec wyzwań XXI w. w walce z przestępczością.

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

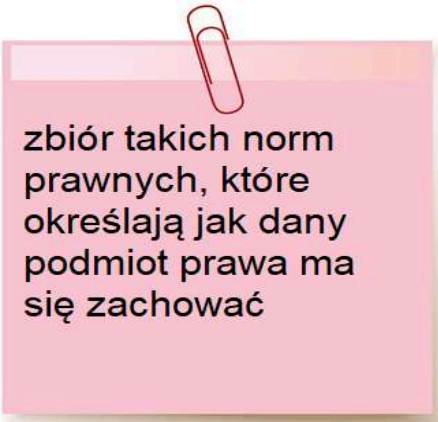
www.ms.gov.pl

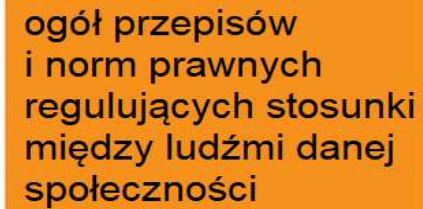
FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

„Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości”

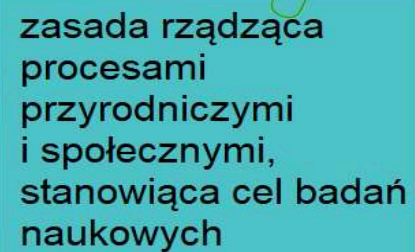
PRAWO

zbiór takich norm prawnych, które określają jak dany podmiot prawa ma się zachować

ogół przepisów i norm prawnych regulujących stosunki między ludźmi danej społeczności

zasada rządząca procesami przyrodniczymi i społecznymi, stanowiąca cel badań naukowych

zespół norm wydanych lub usankcjonowanych przez państwo i zagwarantowanych przymusem państwowym

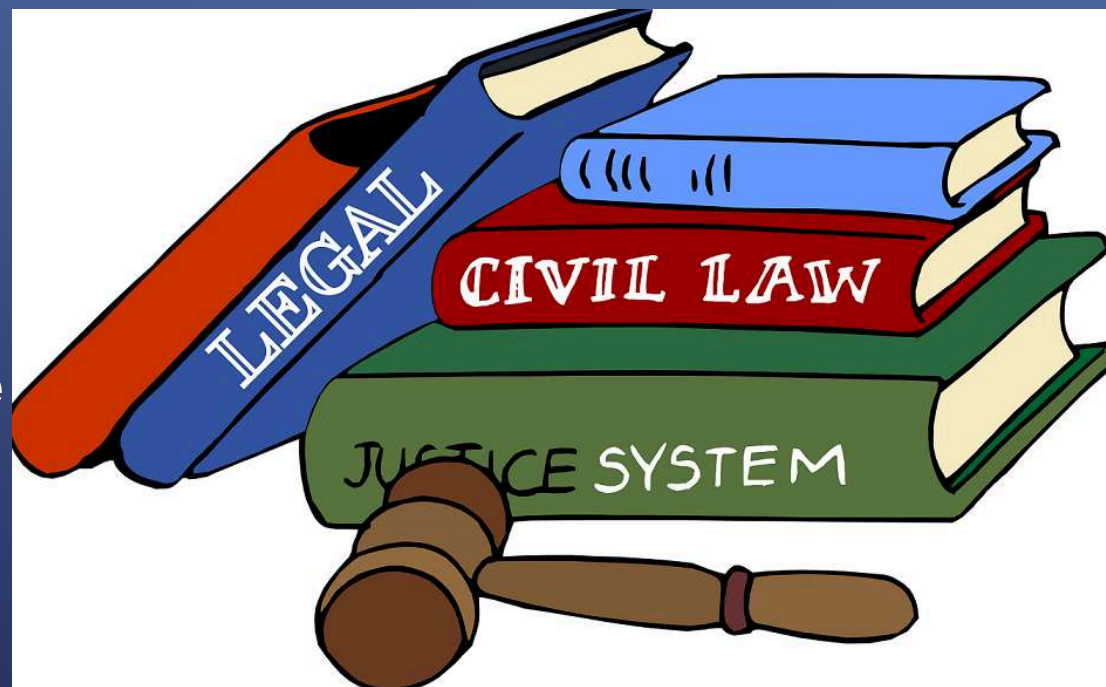
- ▶ **prawo jako ogół norm**, które tworzą system prawa lub jego ściśle określony dział, np. prawo polskie, prawo Unii Europejskiej, prawo cywilne, rodzinne, internetowe, lotnicze – jest to tzw. **prawo przedmiotowe**, czyli prawo wyrażone w ustanowionych i opublikowanych przez organy państwa normach;
- ▶ **prawo jako uprawnienie** (zespół uprawnień) do czegoś, np. prawo do nauki, prawo do dochodzenia swoich racji przed sądem czy organem administracji państwowej, zawarte w normach prawa przedmiotowego – jest to tzw. **prawo podmiotowe**, czyli prawo rozumiane jako możliwość skutecznego realizowania przez dany podmiot jego potrzeb.

ŹRÓDŁO: J. HELIOS, W. JEDLECKA, *PODSTAWOWE POJĘCIA PRAWA I PRAWOZNAWSTWA DLA EKONOMISTÓW*, WROCŁAW 2015.

PRAWO, ZE WZGLĘDU NA REGULACJE MOŻEMY PODZIELIĆ NA:

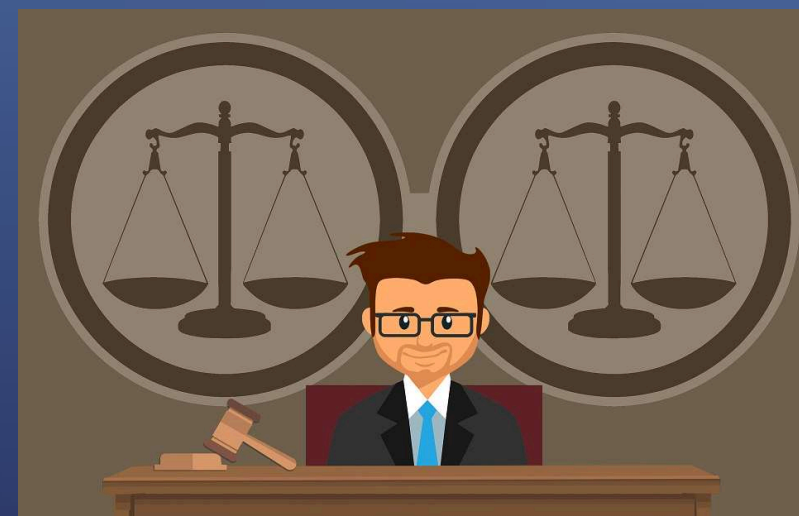
- ▶ Prawo materialne
- ▶ Prawo formalne (procesowe)
- ▶ Prawo ustrojowe- konstytucyjne
+ administracyjne

PRAWORZĄDNOŚĆ I SPRAWIEDLIWOŚĆ

- ▶ **Praworzędność** oznacza „uregulowany konstytucjami stan faktyczny, który polega na tym, że organy państwa działają tylko na podstawie prawa i tylko w ramach wyznaczonych przez prawo”- jest to praworzędność formalna. Materialna oznacza, że treść prawa jest zgodna z wolą narodu. To właśnie ona jest podstawą istnienia państwa prawa.
- ▶ **Sprawiedliwość**- „to zespół zasad i wartości, które mają zapewnić prawidłowe, jednakowe zastosowanie prawa w konkretnych sytuacjach, w jakich znalazł się człowiek”.

▶ Źródło: J. Helios, W. Jedlecka, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa dla ekonomistów*, Wrocław 2015.

PRAWA CZŁOWIEKA

Prawa człowieka to podstawowe normy przysługujące każdemu z nas wynikające z samego faktu bycia człowiekiem np.: prawo do życia, wolność słowa, zrzeszania się, czy prawo do edukacji.

Prawa człowieka mają charakter:

- ▶ powszechny
- ▶ przyrodzony
- ▶ niezbywalny
- ▶ nienaruszalny
- ▶ naturalny
- ▶ Niepodzielny

ŹRÓDŁO: <https://amnesty.org.pl/co-robimy/prawa-czlowieka/>

DO CZEGO NAM JEST POTRZEBNE PRAWO?

- ▶ Poczucie bezpieczeństwa
- ▶ Poczucie równości
- ▶ Gwarant obrotu gospodarczego
- ▶ Gwarant sprawiedliwości społecznej
- ▶ Do regulowania wszystkich stosunki międzyludzkie

FUNKCJE PRAWA A ROLA PRAWA

Funkcja prawa- „rzeczywisty, obiektywny skutek, rezultat istnienia (działania) jakiejś instytucji czy normy dla ich otoczenia”

Następujące ze względu na normy prawne zmiany zachowania podmiotów społecznych i związane z tym skutki faktyczne.

Rola prawa- gdy o niej myślimy:

- mamy na myśli że jacyś ludzie oczekują że np. prawo jako instytucja społeczna zapewni pewien ład w społeczeństwie eliminując samowolę i anarchię,
- że dany system prawny doprowadzi do umocnienia czy osłabienia określonego zróżnicowania społecznego,
- że dana instytucja umożliwi swobodę działań gospodarczych itp.

FUNKCJA STABILIZACYJNA I DYNAMIZUJĄCA

Funkcja stabilizacyjna- skutkuje tym, że dzięki uchwalonemu prawu, utrwala się ład polityczny, gospodarczy czy społeczny.

Funkcja dynamizująca/ innowacyjna- prawo może sprzyjać zmianom w stosunkach społecznych, ale również je utrudniać. Na podstawie rozwiązań prawnych powstają nowe instytucje prawne, które mają za zadanie odpowiadać bieżącym potrzebom społecznym.

FUNKCJA OCHRONNA I ORGANIZACYJNA

Funkcja ochronna- zabezpiecza wartości istotne ze społecznego punktu widzenia. Polega na eliminowaniu takich zachowań, które zagrażają chronionym przez społeczeństwo wartościom, ale także ochronie tych, które w społeczeństwie są ważne i cenione.

Funkcja organizacyjna- tworzy ramy działania organów władzy publicznej. Polega ona na koordynowaniu działań społeczeństwa, organizuje ich współpracę. Prawo wyznacza formy życia zbiorowego, a także określa struktury społeczne.

FUNKCJA REPRESYJNA, WYCHOWAWCZA I KONTROLNA

Funkcja represyjna- polega ona na wymierzaniu kary za konkretne przestępstwo czy wykroczenie, a także przeprowadzaniu egzekucji, nawet w razie konieczności, przy użyciu przemocy fizycznej

Funkcja wychowawcza- odpowiada za kształtowanie pożądaných modeli zachowań w społeczeństwie. W jej ramach wyróżniamy **funkcję prewencyjną oraz funkcję resocjalizacyjną**

Funkcja kontrolna- określanie co jest dozwolone, a co zabronione w kontekście ludzkich zachowań. Dzięki prawu możliwe jest eliminowanie pewnych odstępstw od obowiązujących norm. Daje poczucie bezpieczeństwa i pewności

FUNKCJA DYSTRYBUTYWNA I PARTYCYPACYJNA

Funkcja dystrybutywna- przy pomocy prawa rozdzielane są wszelkiego rodzaju dobra, ale również ciężary. Za przykłady mogą tutaj posłużyć świadczenia np. 500+, trzynasta emerytura dla seniorów, natomiast ciężarami są na przykład wszelkiego rodzaju podatki.

Funkcja partycypacyjna – mówimy o nich, w przypadku gdy przepisy prawa umożliwiają nam uczestnictwo w czymś lub wpływ na stosunki społeczne i gospodarcze. np. przepisy ordynacji wyborczej, dobrowolne głosowanie

SKĄD POCHODZI PRAWO?

Podstawowe prawa ogłoszono już w **Starożytnej Grecji i Rzymie**. **Grekom** zawdzięczamy określenie pierwszych pojęć, które dotyczą państwowości i polityki. Dali oni podwaliny pod systematykę prawa rzymskiego. Te zaś miało ogromny wpływ na późniejszy rozwój prawodawstwa europejskiego.

Pierwotne **prawo rzymskie** było prawem zwyczajowym. Przekazywano je z pokolenia na pokolenie, jednakże taka forma prowadziła do częstych nadużyć i nierówności społecznych. Spowodowało to potrzebę skodyfikowania prawa, czego efektem było tzw. „prawo XII Tablic” z 451-449 r. p.n.e.

Źródło: M. Sczaniecki M., *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 2003, s. 13; szerzej patrz: M. Kuryłowicz M., A. Wiliński A., *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 2008.

KODEKS HAMMURABIEGO

Jednym z najstarszych kodeksów świata jest **Kodeks Hammurabiego (1792-1750 p.n.e.)**. Składał się on aż z 282 artykułów i zawierał przepisy prawa karnego, prywatnego oraz procesowego. Kary oparte były na zasadach prawa talionu.

Przykładowe prawa występujące w Kodeksie Hammurabiego:

§ 22 Jeśli obywatel rabunku dokonał i został złapany, człowiek ten zostanie zabity;

§ 153 Żona, która dla poślubienia drugiego mężczyzny kazała zabić swego męża, ma zostać wbita na pal;

§ 195 Jeśli syn ojca swego uderzył, rękę utną mu;

§ 196 Jeśli obywatel oko obywatelowi wybił, oko wybiją mu;

Źródło: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kodeks-Hammurabiego;3909821.html>

SYSTEM PRAWA

„zespół cech charakterystycznych dla porządków prawnych określonego rodzaju. [...] odwołujemy się do niego wtedy, gdy porównujemy ze sobą prawo kontynentalne z prawem anglosaskim (common law)”.

Źródło: J. Helios, W. Jedlecka, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa dla ekonomistów*, Wrocław 2015;

SYSTEM KONTYNENTALNY

Obecnie występują **dwa podstawowe systemy prawa**. Z powodu globalizacji, wiele z elementów zachodnich systemów prawnych, zostało przeniesione na cały świat.

- **kontynentalny**- (stanowiony) – powstał w średniowiecznej kontynentalnej Europie. Został przeniesiony na kolonie europejskie, głównie Hiszpanii i Portugalii. „Jest to typowy system prawny krajów Europy kontynentalnej, obecny również niemal we wszystkich krajach Ameryki Łacińskiej, a także w Szkocji oraz w amerykańskim stanie Luizjana. Cechy systemu prawa kontynentalnego mają nierozwalny związek z religią chrześcijańską i zakładają między innymi wyłączność stanowienia prawa danego obszaru jedynie przez organy władzy ustawodawczej”.

Źródło: www.przegladprawny.pl/czym-prawo-anglosaskie-rozni-sie-od-kontynentalnego/

COMMON LAW

anglosaski (*common law*).- narodził się w średniowiecznej Anglii. Korzystały z niego również wszystkie zamorskie kolonie brytyjskie. Najbardziej charakterystyczny dla Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Kanady, Australii czy Nowej Zelandii. Występuje on także w takich państwach jak Indie, Nigeria czy kraje Afryki Zachodniej. „Bazuje on w głównej mierze na uprzednio wydanych wyrokach sądowych czyli na popularnych precedensach”.

PRZYKŁADY PRAW W RAMACH COMMON LAW

- „w konstytucji Florydy na równi traktuje się takie kwestie, jak prawo do wolności słowa, uczciwego procesu oraz zakaz wożenia ciężarnych świń w zamkniętych skrzyniach”
- „po II wojnie światowej prawodawcy Florydy wykazali się szczególną troską o nienarodzonych obywateli tego słonecznego stanu, zakazując wykonywania skoków ze spadochronem kobietom w ciąży. Obowiązujący do dzisiaj przepis dotyczy wyłącznie niedziel, niemniej jednak za jego złamanie przyszłym mamom grozi kara ciężkich robót”.
- „W Alabamie zakazane jest organizowanie walk niedźwiedzi, które są karane tak samo jak udawanie osoby duchownej. Podobnie groźnym wykroczeniem jest noszenie lodów waflowych w tylnej kieszeni spodni oraz otwieranie parasola w celu odstraszenia atakującego konia (przepis z 1886 r.)”.

Źródło: <https://www.rp.pl/Rzecz-o-historii/312159881-Prawne-absurdy-USA-Zakaz-noszenia-kapci-po-22.html>

AKTY NORMATYWNE W POLSCE

Konstytucja w art. 87 wymienia wszystkie akty normatywne, jakie występują w prawie polskim.

„Art. 87. 1. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. 2. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego.

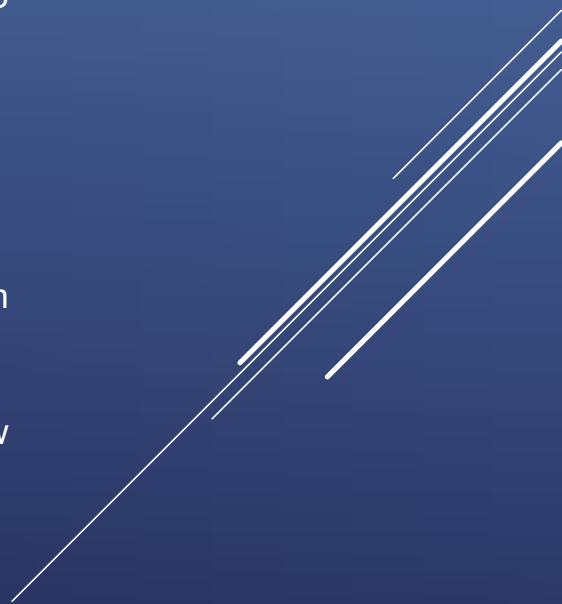
Art. 8. 1. Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową.

3. Jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami”.

KONSTYTUCJA RP

Inaczej nazywana jest także ustawą zasadniczą- najważniejszy akt normatywny w całym systemie o najwyższej mocy prawnej w całym systemie źródeł prawa.

1. reguluje wszystkie najważniejsze zagadnienia dotyczące państwowości. Oznacza to, że zawarte w niej przepisy prawne mogą służyć jako „budulec” norm prawnych. Odnosi się to zarówno do poszczególnych artykułów ale również preambuły
 2. kształtuje ustrój państwa;
 3. tworzy i określa zadania organów władzy państwowej;
 4. wskazuje na pozycję jednostki w społeczeństwie oraz deklaruje przynależne jej prawa. Mówi co nam wolno, a czego nie;
 5. ma szczególną formę i treść. Jest tylko jeden akt prawa o takiej nazwie w całym systemie aktów normatywnych;
 6. jest uchwalana w specjalnym trybie;
 7. wszystkie akty niższego szczebla muszą być z nią zgodne.
-

USTAWA

Jest aktem normatywnym ustanawiającym normy generalne i abstrakcyjne typu pierwotnego, co oznacza, że to od niej mogą być wydawane inne akty normatywne jak np. rozporządzenia. Jest wydawana przez parlament w toku specjalnej procedury, która została uregulowana w Konstytucji RP. Może regulować różnego rodzaju materię. Nie ma określonych zagadnień, które są wydawane za pomocą ustawy.

Może odnosić się do treści zawartych w Konstytucji i je rozszerzać/doprecyzowywać, a także zajmować się wszystkimi innymi sprawami, wynikającymi z potrzeby regulacji w danym państwie. W hierarchii aktów prawnych zajmuje drugie miejsce po Konstytucji.

UMOWY MIĘDZYNARODOWE

Umowa międzynarodowa jest ważnym instrumentem współdziałania międzynarodowego i najważniejszym źródłem norm prawa międzynarodowego; normy dotyczące umowy międzynarodowej zostały w znacznej mierze skodyfikowane w konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów. Stronami umowy międzynarodowej są głównie państwa, ale też i inne podmioty (organizacje międzynarodowe)”.

Akt ratyfikacji ma skutek transformacyjny- wprowadza umowę międzynarodową do wewnętrznego porządku prawnego.

ROZPORZĄDZENIE

Jest pochodnym aktem prawnym. Ich wydanie zależy od upoważnienia do jego wydania, które jest zawarte w ustawie. Jest aktem wykonawczym- czyli pokazuje jakie rozwiązania mogą prowadzić do wykonania ustawy. Wydawane jest przez organy władzy wykonawczej. Mogą być wydawane tylko przez te podmioty, które zostały do tego zobowiązane w szczegółowym upoważnieniu ustawowym.

AKTY PRAWA MIEJSCOWEGO

odnosi się do nich art. 94 Konstytucji RP, w brzmieniu:

„Organy samorządu terytorialnego oraz terenowe organy administracji rządowej, na podstawie i w granicach upoważnień zawartych w ustawie, ustanawiają akty prawa miejscowego obowiązujące na obszarze działania tych organów. Zasady i tryb wydawania aktów prawa miejscowego określa ustawa”. Zadaniem norm prawa miejscowego jest nakazywanie lub zakazywanie określonego zachowania adresatów zewnętrznych wobec administracji. Normy te są generalne i abstrakcyjne. Okoliczności wskazane są w aktach prawa miejscowego. Art. 94 Konstytucji RP.

PRAWO A INNE NORMY

Zachowania członków społeczeństwa są wyznaczane nie tylko przez normy obowiązujące prawnie, lecz przez różne normy z innego względu uznawane za obowiązujące.

Mogą być one zgodne albo niezgodne co do treści, różnica- na jakiej podstawie uważa się daną normę za obowiązującą.

Norma prawna- jest obowiązująca bo jest ustanowiona przez organizację państwową

Jedna i ta sama norma może mieć charakter różnych norm.

NORMY MORALNE

Obowiązywanie **norm moralnych** oparte jest na uzasadnieniu aksjologicznym przez szczególne oceny. Mogą być to **normy moralne autonomicznie**- oparte na ocenach moralnych przyjmowanych przez samych adresatów norm lub **normy moralne heteronomiczne**- oparte na ocenach jakiegoś autorytetu moralnego.

Internalizacja- rzeczywiste uznanie autorytetu danego środowiska moralnego i zaakceptowanie przez adresatów takich norm cech formułowanych przez autorytet.

Sankcją za przekroczenie norm moralnych są odczuwane wyrzuty sumienia, potępienie ze strony otoczenia, represje otoczenia,

NORMY MORALNE A NORMY PRAWNE

Każdy z nas jest członkiem wielu grup społecznych, a jednocześnie podlega różnym normom prawnym

Każda z koncepcji normatywnych prawa zawiera określony system wartości, któremu ma służyć prawo

W zakresie związków pomiędzy moralnością a normami prawnymi, występują dwa rodzaje powiązań: związku treściowe oraz funkcjonalne

ZWIĄZKI TREŚCIOWE (PRZEDMIOTOWE)

Moralność ma inny zakres regulacji niż prawo

W życiu codziennym spotykamy się z zachowaniami regulowanymi jedynie przez moralność, a nie przez prawo.

Występują również takie regulacje prawne, które mają jedynie pośredni związek z moralnością.

Istnieją również takie dziedziny życia społecznego, które odnoszą się i do zasad moralnych i do prawnych

ZWIĄZKI FUNKCJONALNE

Związki prawa i moralności prezentują jeszcze inne zależności.

Oba te systemy oddziałują na siebie wzajemnie, kształtują się oraz odsyłają jedne do drugich, wspierając się lub osłabiając

Zdarza się również, że ustawodawca wprowadza zasady moralne do prawa i stają się one przepisami prawnymi.

NORMY OBYCZAJOWE

Obowiązywanie **norm obyczajowych** polega na społecznie upowszechnionym nawyku postępowania w określony sposób w określonych sytuacjach, połączonym z przekonaniem, że tak właśnie postępować należy, jeżeli należymy do danego kręgu społecznego

Każdy kto przestrzega takiej normy, współstanowi ją w pewnym sensie i udziela jej w formie uznania.

-Respektowanie określonych obyczajów umacnia poczucie bezpieczeństwa danej grupy.

-Kto nie przestrzega obyczajów, wyłącza się w pewnym stopniu z danej grupy.

-Obyczaje wyznaczają zasady obyczajności, dobrego wychowania,

-Sankcją za nieprzestrzeganie- zgorzenie czy odrzucenie przez grupę, ośmieszenie kogoś.

NORMY RELIGIJNE

Dotyczą spraw kultu religijnego lub dotyczą zasad organizacji wyznaniowej lub są normami moralności perfekcjonistycznej czy solidarnościowej popartej autorytetem religii.

Treść norm prawnych ukształtowała się na gruncie nakazów określonej moralności o inspiracji religijnej.

Zdarza się, że system prawny jakiegoś państwa jest bezpośrednio związany z systemem norm religijnych (np. Izrael.) i państwo angażuje się w utrwalanie określonego systemu religijnego. – w takich przypadkach normy religijne umacniać mają więzi grupy państwowej o jednolitym składzie wyznaniowym.

Normy prawne mogą zabezpieczać warunki zewn dla sprawowania kultu religijnego. Z drugiej strony mogą je ograniczać.

System norm prawnych może w marginalnym stopniu ingerować w sprawy struktury organizacji wyznaniowych albo narzucać określone rozwiązania organizacyjne.

Normy religijne zazwyczaj nakazują respektowanie władzy działającej dla dobra wspólnego- umacniają porządek prawny.

NORMY MORALNE, RELIGIJNE I OBYCZAJOWE A OBOWIĄZYWANIE PRAWA

Normy moralne, religijne czy obyczajowe często funkcjonują w ramach norm prawnych. Taka **zbieżna regulacja** wzmacnia posłuch wobec prawa. Może jednak dochodzić do **regulacji rozbieżnej**, która prowadzi do rozmaitych skutków. Najbardziej radykalnym rozwiązaniem może być odebranie mocy obowiązywania normom prawnym, które są sprzeczne z normami moralnymi.

Ta wspomniana sprzeczność może prowadzić do odbierania prawu cech **prawowitości**, a także w skrajnej sytuacji do odrzucenia pewnego prawa przez społeczeństwo. To jak prawo jest kształtowane ma ogromny wpływ na kształtowanie się postaw obywatelskich, na jego stanowienie przez sądy czy administrację publiczną.

NORMY ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH I GOSPODARCZYCH

Suwerenne państwo pozostawia obywatelom wolność tworzenia różnego rodzaju grup działających na podstawie własnych statutów ustanawiających normy wiążące ich członków. Jest to nieodzowny element należytego funkcjonowania życia społecznego. Formy uzależnienia tego rodzaju grup od państwa są bardzo zróżnicowane: od organizacji paramilitarnych do stowarzyszeń.

Przepisy prawne wpływają na kształtowanie się tych organizacji i ich statutów. Uzyskują one upoważnienie do stanowienia norm postępowania oraz wyznaczania sankcji organizacyjnych za ich nieprzestrzeganie.

Najsurowszą sankcją może być usunięcie członka z szeregów organizacji.

Przynależność do organizacji społecznych jest w zasadzie dobrowolna, często jednak w praktyce nie ma możliwości uprawiania działalności pewnego rodzaju poza ramami określonego stowarzyszenia.

DYLEMAT ANTYGONY

Z trudnymi moralnie wyborami mierzyli się już nawet bohaterowie antyczni. Za przykład może posłużyć tutaj Antygona- tytułowa bohaterka tragedii autorstwa Sofoklesa. Musiała ona podjąć decyzję czy być posłuszną wobec władcy (a więc uczynić zgodnie z władzą polityczną i prawem), czy postąpić zgodnie z prawami boskimi.

Z lektury wiemy, że wybrała to drugie, płacąc za to życiem. Za nieposłuszeństwo wobec władcy została skazana na śmierć głodową. Popęłniła samobójstwo po zamurowaniu jej w piwnicy. Oczywiście towarzyszył jej żal z powodu opuszczania świata i jej miłości- Hajmona, jednakże chciała pozostać wierna swoim zasadom i umrzeć z czystym sumieniem.

Odwrotnie postąpiła jej siostra- Ismena, która uznała że usprawiedliwieniem dla niej jest niewieścia słabość, która pozwala zwolnić ją z posłuszeństwa prawom boskim. Niechętnie uległa nakazom władcy, jednakże dzięki temu przeżyła.

Ta historia uczy nas, że w życiu stajemy przed wieloma wyborami. Jesteśmy zmuszani do stawiania na szali moralności z prawem. Człowiek jest wolny i może zdecydować, którą z nich wybrać, jednakże musi pamiętać jakie rodzi to konsekwencje.

Źródło: <https://www.wielkiepytania.pl/article/nasz-wewnetrzny-kompas-moralny/>